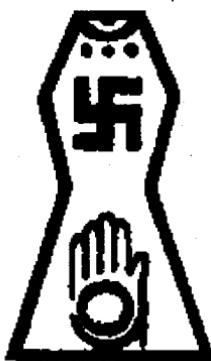
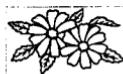

‘कथा महावीराच्या’

● लेखिका ●
प्रा. सौ. भूपाळी दयापूरकर

● काव्यरचना ●
प्राचार्य भूपाल दयापूरकर

* * *

?: अनेकांत

संध्याकाळची वेळ होती. सूर्यालासुद्धा घराकडे परतण्याची घाई झाली होती. पक्षी किलबिलाट करीत आपापल्या घरट्याकडे निघाले होते. त्याचवेळी वर्धमानांचे सवंगडी त्यांना खेळायला बोलावण्यासाठी महालात शिरले होते. वर्धमानांना शोधत असतानाच ते माता त्रिशला देवीजवळ आले. माता त्रिशलादेवी आपले घरातील काम संपविण्याच्या घाईत होत्या. त्या फार ग्रेमल होत्या. त्यांना सर्वांविषयी ग्रेम वाटे. मुलांवर त्यांचे विशेष ग्रेम होते. कोणतेही मूल आपल्या तक्रारी धेऊन माता त्रिशलेकडे यायचे. माता त्रिशलादेवीही त्यांच्या अडचणी अगदी मायेने सोडवायच्या. म्हणूनच मुलांना त्या आपल्या माताच वाटायच्या. मुलांनी त्रिशलादेवींना विचारले, ‘वर्धमान कुठे आहे ?’ त्यांनी उत्तर दिले, ‘वर आहे.’ सर्व मुले वर धावली. ती धाणा टाकीत सातव्या मजल्यावर गेलीत. त्या मजल्यावर वर्धमानांचे पिता सिद्धार्थ आपल्या दररोजच्या कामात मग्न होते. मुलांचा लाडका सवंगडी तिथेही नव्हता. त्यामुळे ती सर्व नाराज झालीत. त्यांनी पिता सिद्धार्थांना विचास्त, ‘पिताजी, भैय्या कुठे आहे ?’ सिद्धार्थांना वाटले, ‘वर्धमान खाली कुठेतरी असतील’. म्हणून ते सहजपणे म्हणाले, ‘खाली.’

मुले मोठ्या विचारात पडली. गोंधळली सुद्धा. माता त्रिशला म्हणते की वर्धमान वर आहे. पिताजी म्हणतात की भैय्या खाली आहे. दोघेही खोटे बोलणार नाहीत हेही तितकेच खरे आहे. आता काय करायचे ? असा विचार करीत असताना त्यांनी असे ठरविले की प्रत्येक मजल्यावर जाऊन वर्धमानांना शोधायचे. वर्धमान चवथ्या मजल्यावर ध्यानस्थ बसले होते. त्यांना कशाचेच भान नव्हते. त्यांचे सवंगडी आल्याचेही त्यांना कळले नाही. वीतरागता त्यांच्या

चेहन्यावर झळकत होती. बीतरागता म्हणजे रागद्वेष नसणे. सर्व मुले त्यांचेकडे कुतुहलाने व आश्रयने बघत होती. कारण मुलांच्या येण्याने त्यांच्या ध्यानात कोणताही व्यत्यय आला नव्हता. ते अतिशय शांत व स्थिर होते. काही वेळाने ध्यान संपले. त्यांनी आपल्या सवंगड्याचे स्वागत केले.

मुलांनी आपली गोंधळलेली स्थिती सांगितली. मुले म्हणाली, ‘माता म्हणते की भैय्या वर आहे. पिताजी म्हणतात की भैय्या खाली आहे. आम्हाला काहीच कळले नाही. आम्ही तुला कुठे शोधावे ? कोणाचे खरे समजावे ?’

वर्धमानांनी आपल्या साथीदारांना खिडकीजवळ बोलाविले. त्यांनी बाहेर एका कावळ्याकडे बोट दाखविले आणि विचारले, ‘कावळा कसा आहे ? कोणत्या रंगाचा आहे ?’ सर्वांनी एकमुखाने सांगितले, ‘काळा’.

त्यावर वर्धमान म्हणाले, ‘कावळा काळा आहेच. एवढेच नव्हे तर तो लाल व पांढरासुद्धा आहे.’

‘तू म्हणतोस त्यावर आमचा विश्वासच बसत नाही. कावळा काळा असतो. परतु तो लाल आणि पांढरा कसा असू शकेल ? आम्ही कधीच लाल किंवा पांढरा कावळा पाहिला नाही. आम्हाला तर काहीच समजत नाही. तो बघ, समारेच आहे कावळा, तो काळाच तर दिसतोय. तो लाल किंवा पांढरा दिसत नाही.’

त्यावर वर्धमान म्हणाले, ‘आपण कोणत्याही वस्तूचा आणि तिच्या सर्व घटकांचा पूर्णपणे विचार करीत नाही. कावळा बाहेरून काळा दिसतो पण त्याचे रक्त लाल आहे व त्याची हाडं पांढरी आहेत. त्यामुळे रक्ताच्या अपेक्षेने तो लाल आहे व हाडांच्या अपेक्षेने तो पांढरा आहे आणि रंगाच्या अपेक्षेने तो काळा आहे.’

आपल्या मित्रांना कुमार वर्धमानांनी आणखी एक उदाहरण दिले. ‘एकच स्त्री एकाच वेळी पतीची पत्नी असते. मुलाची किंवा मुलीची आई असते. पुतण्याची किंवा पुतणीची काकू असते. तिच्या आईची मुलगी असते. विद्यार्थ्यांची टिचर असते इत्यादी. त्या स्त्रीमध्ये वेगवेगळ्या दृष्टिकोनातून वेगवेगळे गुणधर्म एकाच वेळी असतात.’

वर्धमान पुढे म्हणाले, ‘हीच गोष्ट माझ्या आईबडिलांच्या सांगण्यातून दिसून येते. आई खाली होती व मी वर होतो. म्हणून आईचे म्हणणे बरोबर आहे. त्याचवेळी माझ्या वरच्या मजल्यावर माझे वडील होते, म्हणून ‘मी खाली आहे’ हे बडिलांचे म्हणणेसुद्धा बरोबर आहे.’ अशाप्रकारे एकाच वस्तूमध्ये भिन्न वाटणारे गुणधर्म वेगवेगळ्या अपेक्षांनी एकाचवेळी असल्याचे दिसून येते. यालाच स्याद्वाद किंवा अनेकांत म्हणतात. आईन्स्टाईन यालाच सापेक्षवाद असे वैज्ञानिक नाव देतो. आपण वस्तूला एकाचवेळी संपूर्णपणे जाणून घेऊ शकत नाही. अनेकांतवादाचा किंवा सापेक्षवादाचा उपयोग करतो.

सर्व कुमारांना जणु आज अपार संपत्ती मिळाली होती. ते खूप आनंदित झाले होते. लहान प्रसंगातून वर्धमान त्यांना असेच तत्त्वज्ञान शिकवीत असत.

● ● ●

‘एक दोन तीन चार ...’

एक दोन तीन चार,
हवा सुविचार सदाचार ।
पाच सहा सात आठ,
हवी दोन्हीमध्ये साठगाठ ।
नऊ दहा अकरा बारा,
बाहू दे प्रेमाची धारा ।
तेरा चौदा पंथरा सोळा,
पडू दे गळ्यात ज्ञानाची माळा ।
सतरा अठरा एकोणीस वीस,
सतत ध्याऊ तीर्थकर चोवीस ।

‘अ, आ’

अ आ इ ई उ ऊ
नम् महावीरा, णमोकार म्हण्, कशासाठी याचाही विचार करु
कशासाठी मनुष्यजन्म हेही मनि धरू, ओम् महावीराय नमः ।
ए ऐ ओ औ अं अः
उटून सकाळी करू परमेष्ठीला नमोनमः;
करू ऐहिकतेचा व्यवहार, धर्माय नमः;
करू समन्वय ऐहिकता-अध्यात्माचा, ओम् महावीराय नमः ।

२ : सापाचे गर्वहरण

वर्धमान अतिशय शूरवीर होते. पराक्रमी होते. कोणतेही संकट आले तरी डगमगणार नव्हते. ते आपल्या बाळलिलांनी माता-पित्याला आणि कुंडलपूरातील लोकांना आनंदित करीत. त्यांच्या शौर्याचे, वीरतेचे सर्वच कौतुक करीत.

एकदा स्वर्गात सौधर्म इंद्राची सभा भरली होती. त्या सभेत शूरता, वीरतेसंबंधी चर्चा चालू होती. कुंडलपूरचे वर्धमान सर्वांमध्ये पराक्रमी आहेत असेच सर्वजण म्हणत होते. त्यांच्याएवढा शूरवीर दूसरा कोणी असूच शकत नाही असे सर्वांनाच वाटले. तेथे संगम नावाचा देव होता. त्याला हे आवडले नाही. छोटा वर्धमान एवढा पराक्रमी आहे यावर त्याचा विश्वास बसेना. मोठा झाल्यानंतर कदाचित वर्धमान अत्यंत बलशाली होऊ शकेल असे त्याला वाटले. बाल वर्धमानांच्या शौर्याची परीक्षा घेण्याचे त्याने ठरविले. त्यासाठी तो कुंडलपूरला आला.

बालक वर्धमान आपल्या सवंगङ्यांबरोबर बागेत खेळत होते. झाडावर चढण्या-उतरण्याचा खेळ खेळत होते. सगळे खूप आनंदात होते. आरडाओरडा, गोंधळ चालला होता. ते सर्वच आपल्या खेळात दंग होते. संगम देवाला वाटले, ‘हीच वेळ चांगली आहे.’ त्याने एका भयंकर काळ्या सापाचे रूप धारण केले. ज्या झाडावर ही मुले खेळत होती. त्या झाडाला त्याने विळखा घातला. तो रागाने जोरजोरात फुत्कार टाकू लागला. त्याने आपला फणा काढला होता. पक्षीसुऱ्डा घावरले. वीर पुरुषसुऱ्डा फुत्काराने घावरतील असेच त्याचे रूप होते. सर्व मुले भीतीने थरथर कापू लागली. मुले जीव घेऊन पळाली. परंतु बाल वर्धमान शांत होते. ते मुळीच घावरले नाहीत. निश्चयाने ते झाडावरून उतरले. सापाच्या फण्यावर त्यांनी पाय ठेवला. त्यांचा बलवान पाय

फण्यावर पडताच साप तडफडला. वर्धमानानी पाय फण्यावर ठेवताच सापाला
 बाटले, जणू त्यांच्या अंगावर सुमेरु नावाचा अगदी मोठा पर्वतच पडला की
 काय ! एवढे वर्धमान शक्तीमान होते. बलवान होते. आपल्या मांडीवर जाऊन
 बसावे, इतक्या सहजतेने वर्धमानांनी सापाच्या फण्यावर पाय ठेवला होता.
 एवढे सारे घडूनही वर्धमानाचे मन अतिशय शांत होते. त्यांना बिलकुल राग
 आला नव्हता. काहीही झाले नाही असाच त्यांच्या चेहन्यावरचा भाव होता.
 सापाचे रूप घेतलेल्या संगम देवाला स्वतःचीच लाज बाटली. त्याच्या मनात
 वर्धमानाविषयी कोणतीच शंका राहिली नाही. त्याने सापाचे रूप टाकून दिले.
 आता तो अत्यंत विनयाने संगम देव बनून वर्धमानासमोर उभा होता. त्याची
 नजर वर्धमानाच्या चरणावर होती. त्याची नजर जणु वर्धमानाची क्षमा मागत
 होती. वर्धमानाचे सबंगडी आता सावरले होते. बरील दुश्य पाहून ते खूप आनंदित
 झाले होते. वर्धमानांना सर्वच ग्राणीमात्राविषयी प्रेमभावना होती. जगातील
 सर्व माणसे ग्राणी, पक्षी, जीवजंतू त्यांना सारखेच बाटत. संगम देव त्यांच्यापुढे
 नतमस्तक झाला. ‘महावीर’ म्हणत बाल वर्धमानाचे मनापासून अनिवंदन
 करून परतला.

● ● ●

‘जीवनाचे क खगय’

क ख ग घ झ

कर्म अडकविते जीवा, कामही बांधते जीवा
करू शुभोपयोग अर्थाचा, ओम् धर्मपुरुषार्थाय नमः ।

च छ ज झ त्र

चंचल मन निश्चल ध्येय, म्हणून निष्ठेने महावीर जय
सार्थक जीवन जर तपसंयम, ओम् दशधर्मांगाय नमः ।

त थ द ध न

नको करू क्रोध, हाच खरा धर्मबोध
तरच होतो मोक्षशोध, ओम् सिद्धाय नमः ।

ट ठ द ध न

करू देहशोधन, करू मनाचेही नियंत्रण
होते तेव्हा आत्मविश्लेषण, ओम् णमो आयरियाणम् ।

प फ ब भ म

अरिहंता मंगलं सिद्धा मंगलं, आयरिया-उवज्ञाया-साहू मंगलं
केवलिपण्णत्तो धम्मो मंगलं, ओम् अर्हत् परमेष्ठि मंगलं ।

य र ल व श

नको मला तो ईशा, करी जो जगाची उत्पत्ती विनाश
आहे मी स्वतःचाच स्वामी नि ईशा, सोऽहम् सोऽहम् सोऽहम् ।

स ष ह क्ष झ

करू संयम नि आत्मयज्ञा, बनू अन्ति वीतराग सर्वज्ञ
नाही मुळात मी अज्ञा, ओम् वीतरागाय नमः ।

‘पुढेची जायचे’

नको कधीही माघार, पुढेची जायचे ।

भितात जे संकटांना
 ना कधीही जातात पुढे
 नाही विश्वास स्वतःवर
 नाही चढू शकत पर्वतावर
 करु संकल्प, आकाश गाठायचे
 नको कधीही माघार, पुढेची जायचे ।

चालतात जे काट्यातून
 प्रगटतात ते फुलातून
 सोसतात जे टाकीचे धाव
 घेतात ते यशस्वी धाव
 लावू दीप ज्ञानाचा प्रकाशाकडे जायचे
 नको माघार कधीही, पुढेची जायचे ।

ध्येय असो अमुचे उच्च
 प्रत्यक्षात करु ते सत्य
 बनू वीरपुत्र भारत मातेचा
 करु मुजरा तिला मानाचा
 बदलू अभावाला भावात, नित हेच गार
 नको माघार कधीही, पुढेची जायचे ।

३ : एक राग वीतराग

त्यादिवशी कुंडलपूर नगरीत सगळीकडे उत्साहाचे वातावरण होते, पोर्णिमा असल्याने चंद्रोदय लवकर झाला होता. हवाही सुंदर पडली होती. नंद्यावर्त महालातील दालन माणसांनी फुलून गेलं होतं. मुंगीसुज्जा आत येऊ शकली नसती इतकी दाटीबाटी झाली होती. महाराज सिद्धार्थ व राणी त्रिशलादेवी पाहुण्यांचे स्वागत करीत होते. आज महालात संगीताचा कार्यक्रम होता. त्या कार्यक्रमाचे आयोजन राणी त्रिशलादेवींनीच केले होते. थोर संगीताचार्य कंदर्प आणि सोम कुंडलपूरी आले होते. त्या दोघांना राणी त्रिलादेवींनी आमंत्रित केले होते. ते अतिशय चांगले गायचे. त्यामुळे देशात व परदेशातसुज्जा ते प्रसिद्ध होते.

राजा सिद्धार्थ स्वतः कलाप्रेमी होते. त्यांच्या राजसभेत कलाकारांचा मान-सन्मान नेहमीच ब्हायचा, राजाच रसिक होता. त्यामुळे कोणत्याही कलावंताला शाबासकी व बक्षिसही मिळायचे. त्यांची उदारताही सर्वांना परिचयाची होती. कंदर्प व सोम आपल्या नगरीला आलेत म्हणून तेही खूप आनंदात होते. कुमार वर्धमानांनासुज्जा संगीत आवडायचे. ते कलेचा उपयोग विशिष्ट मयदिपर्यंत करून घेत. संगीतामुळे आंतरिक योग्यतेचा किंवा पुरुषार्थाचा विकास ब्हावा एवढीच अपेक्षा होती.

महालाच्या दालनातील व्यासपीठ आकर्षकपणे सजविलेलं होतं. संगीताच्या लहरी कानांना सुखवित होत्या. कार्यक्रमाची उत्सुकता वाढवीत होत्या. कार्यक्रम सुरु ब्हायला थोडासा वेळ होता. व्यासपीठावर सोम व कंदर्प बसले होते. त्यांच्या आजुबाजूला अनेक वाद्य ठेवली होती. संगीताला पोषक असे वातावरण तयार झालं होतं. व्यासपीठासमोरील पहिल्या रांगेत कुमार वर्धमान आपल्या सवंगड्यासोबत बसले होते. कार्यक्रम ऐकण्यासाठी ते उत्सुक

होते. राणी त्रिशलादेवी सर्व स्त्रियांना योग्य जागेवर बसवित होत्या.

सुरूचातीला राणी त्रिशला देवींनी सोम व कंदर्प यांचा परिचय करून दिला. कलाकाराची ओळख त्याच्या कलेनेच होत असते. प्रथम कंदर्पानी गायला सुरूचात केली. कंदर्प भोग रागातील तज्ज होते. सोम योग राग चांगल्याप्रकारे जाणत होते. भोगराग संसारात अडकविणारा होता. म्हणजेच कंदर्प संसाराकडे नेणारे होते. कंदर्पामुळे जीवनाची सुरूचात व्हायची. सोमाचा योगराग संसारापासून दूर घेऊन जाणारा असायचा. त्यापासून मुक्ती मिळविता यायची. सोम यांच्या कलेला शांत रसाचे वरदान लाभले होते. सोम यांच्या संगीतामुळे जीवन चांगले व सुखी व्हायचे.

महालातील त्या दालनात कमालीची शांतता होती. कंदर्प भोगराग गाण्यात तल्लीन झाला होता. तंबोरा व तबल्याची साथ त्यात मिसळली होती. श्रोत्यांनाही गाण खूप आवडल होतं. म्हणूनच ते गाण तल्लीनतेने ऐकत होते. जणु दालनात कंदर्पाशिवाय कुणीच नव्हत. सांच्यांचे लक्ष कंदर्पाकडे च होते. परंतु माता त्रिशलादेवींचे लक्ष वर्धमानांकडे होते. वर्धमान अस्वस्थ होते. ते व्याकुळ झाले होते. कंदर्पाच्या संगीताबद्दल त्यांना आवड नव्हतीच. त्यांना तिथून उटून जावस वाटत होतं. त्यामुळे त्यांची सारखी चुळबुळ सुरू होती. सभेतून उटून जाणेही वरे दिसले नसते म्हणून ते बसून होते. रात्रीचा पहिला प्रहर संपला होता. सर्वांना विलक्षण आनंद झाला होता. राजा सिद्धार्थाना वर्धमानांच्या वैराग्याची पूर्ण कल्पना होती. म्हणूनच ते शांत होते.

आचार्य कंदर्पानंतर आचार्य सोम गायाला बसले. त्यांचा योगरागात हातखंडा होता. त्यांनी जन्मभर शांत रागाची साधना केली होती. शांतरसाने ओथंबलेले आलाप व ताना घेण्यात ते रमले होते. त्यांच्यासारखा कुणीच गाणारा त्यावेळी नव्हता. आत्म्याचे संगीत त्यांनी ऐकले होते आणि तेच त्यांनी सप्त-सुरात गुंफले होते. सोम संगीतज्ञ होतेच पण ते मनसुद्धा जाणत होते.

कुमार वर्धमानांची अस्वस्थता (उदास असतात) त्यांनी ओळखली होती. वर्धमान आत्मसंगीताने आनंदी होतील म्हणून सोम तन्मयतेने गात होते. संपूर्ण दालन शांतरसाच्या स्वरांनी भरून गेलं होतं. त्या संगीताच्या स्वरांनी सारेच भारावून गेले होते. सोमचे गायन ऐकून सारेच धन्य झाले होते. तबला व तंबोरा वाजविणारे स्वतःला धन्य मानत होते. कारण त्यांना अशा थोर गायकाची साथ करायला मिळाली.

आचार्य सोम यांच्या संगीताने वर्धमानांच्या मनातील समतेच्या भावनेला जागे केले होते. वर्धमन स्वतःमध्ये लीन झाले होते. पहाट झालेली कुणालाच कळली नाही. परंतु राणी त्रिशलादेवी अशांत झाल्या होत्या. त्यांच्या डोळ्यासमोर वर्धमानांचा वियोग दिसू लागला. त्या अतिशय दुःखी झाल्या होत्या. त्यांनी सोमचे गायन ऐकलेच नव्हते. आत्म्यामध्ये लीन असणाऱ्या वर्धमानांकडे पाहून त्या अधिकच कष्टी झाल्या होत्या. परंतु वर्धमान मात्र खुष झाले होते. सोम यांच्या शीतल व सौम्य संगीताने वर्धमानांचा आत्मा तृप्त झाला. त्यांच्या शरीरातील प्रत्येक अंग रोमांचित झाले होते. त्यांच्या मनाला एकच राग ऐकू येत होता आणि तो राग होता 'वीतराग'. या रागाशिवाय बाकी कोणतेच राग महत्वाचे नव्हते.

माता त्रिशलादेवी अतिशय सावध होत्या. त्या वर्धमानांना अनेक प्रकारच्या सुखांमध्ये गुंतविण्याचा प्रयत्न करीत होत्या. परंतु वर्धमान कोणत्याही गोष्टीत अडकणारे नव्हते. मोक्ष मिळविणार होते. इतरांनाही ते मार्गदर्शन करणार होते.

कंदर्प व सोम यांना निरोप देण्यात आला. आचार्य सोम यांनी जाऊ नये असे वर्धमानांना वाटत होते. परंतु माता त्रिशलादेवींनी त्यांना खूप काम असल्याचे सांगितले. तसेच त्यांना पुनः बोलविता येईल असे वर्धमानांना सांगितले.

● ● ●

‘वीतराग राग’

सोडले घर सोडले कुटुंब,
 सोडले वैभव सुख साधन
 बनले त्यागी तपोनिष्ठ ब्रतधारी,
 जन-गण-मन-हितकारी ।

सोडले कोमल तन कोमल मन,
 सोडले कोमल मित्र सुखमय जीवन
 सोडली मस्त जवानी ऐहिक वैभव,
 करण्या संयमतप मिळविण्या आत्मवैभव ।

झाल्या असतील अनेक तरुणी मोहित,
 सतत उत्सुक वरण्या महावीरा, रात्रंदिन चिंतित
 मंगल गुलाबी स्वप्ने त्यांची, बनले महावीर दीक्षाधारी
 असून सर्वकाही पायाशी, लाथाडले, बनले त्यागी ।

सत्य अहिंसा सेवा करूणा समता समानता,
 जगा आणि जगू द्या, परस्परोपग्रहो जीवानाम्
 अपरिग्रह अनेकान्त सिद्धान्तांचे अधिकारी,
 काटेरी मार्ग पत्करून मंगल भवन अमंगलहारी ।

४ : प्रश्नच उत्तर झाले

लहानपणापासूनच वर्धमान हुशार होते. त्यांच्या हुशारीची चर्चा कुंडलपुरात तर होतीच. परंतु आसपासच्या गावातसुद्धा त्यांच्या हुशारीचे कौतुक होत होते. वर्धमानांचे कौतुक करण्यात सुद्धा लोकांना एकप्रकारचा आनंद मिळत असे. सर्वत्र वर्धमानांची किर्ती पसरत चालली होती. एवढ्या लहान वयात एवढी समज त्यांच्या ठिकाणी बघून सर्व आश्र्यंचकित व्हायचे. वर्धमान कुंडलपुर नगरातील लोकांच्या गळ्यातील ताईत बनले होते. एवढे सगळीकडे कौतुक होऊन देखील वर्धमान मात्र शांत असत. गर्व त्यांना माहित नव्हता. ते कधी हृष्ट्या करीत नसत. त्यांचा चेहरा नेहमी हसरा असायचा. कमळ जसे चिखलात उगवते. पण चिखलापासून दूर असते. त्याप्रमाणे वर्धमान वैभवात असून देखील ऐशआरामाविषयी त्यांना बिलकुल मोह नव्हता. कोणतीही वाईट गोष्ट त्यांच्याकडून घडत नसे. कोणाला काही शंका असतील. प्रश्न असतील तर ते वर्धमानांकडे यायचे. कारण त्यांच्या हुशारीविषयी त्यांनी ऐकलेले असायचे. प्रश्न विचारायला आलेल्या लोकांनी प्रश्न विचारण्याआधीच वर्धमानांकडे बघितल्यानंतर त्यांच्या प्रश्नाचे उत्तर त्यांना मिळालेले असे. सर्व शंका दूर होऊन मन स्वच्छ होई.

बालक वर्धमानांवर सरस्वती अतिशय प्रसन्न होती. ते सरस्वतीचे लाडके पुत्र होते. म्हणून सान्यांना त्यांचा अभिमान वाटे.

एकदा संजय व विजय नावाच्या मुर्नीच्या मनात काही शंका (प्रश्न) निर्माण झाल्यात. प्रश्न तसे कठीण होते. त्या शंकांचे (प्रश्नांचे) वर्णन करणे देखील कठीण होते. त्यांच्या प्रश्नांची उत्तरे देणे त्याहून कठीण होते. ते साधारण माणसाला जमण्यासारखे नव्हते. मुनी विचारात पडले. नंतर त्यांनी कुंडलपुरला वर्धमानांकडे जायचे ठरविले.

लहानपणापासूनच वर्धमान सर्वप्रकारच्या ज्ञानात पारंगत होते. बालपणी ते चंचल नव्हते तर शांत, स्थिर होते. त्यांचेसमोर जगातील गडबड, गोंधळ, उलाढाली चाललेल्या असत. परंतु ते आत्म्याच्या चिंतनात तल्लीन असत. शरीर, शरीराचा जीवंतपणा, मन, आत्मा या गोष्टी आपल्याला माहीत आहेत. जीवंतपणा मेलेल्या प्राण्यामध्ये नसतो. तो जीवंतपणा म्हणजेच आत्मा होय.

वर्धमान कोणतेही काम मनापासून करीत, कोणतेही काम करायला घेतले तर ते काम पूर्ण करीत. ते काम अर्धवट, कधीच ठेवीत नसत. आत्म्याविषयीचा विचार ते तासनतास करीत असत. आपल्या सवंगड्याबरोबर खेळताना सुद्धा कोणताही खेळ चांगल्याप्रकारे खेळत. संजय व विजय मुर्नीनी त्यांना ध्यानस्थ पाहिले तेव्हा त्यांना खूप आश्र्य वाटले. कारण त्यांना वर्धमान सूर्यपिक्षाही तेजरस्वी वाटले. त्यांच्या मनातील सान्या शंका (प्रश्न) आपोआपच समाप्त झाल्या. क्षणभरात हे सर्व घडून गेले. खूप अंधार असेल तेव्हा दिव्याच्या थोडाशा प्रकाशाने आपल्याला हायसे वाटते. भीती नाहीशी होते. त्याप्रमाणे मुर्नीना वर्धमानाना पाहिल्यानंतर वाटले. त्यांच्या अनेक प्रश्नांची उत्तरे त्यांना लगेच मिळाली. ते प्रश्न विचारावे लागले नाहीत. न विचारताच उत्तरे मिळाली होती. त्यांना खूप आनंद झाला होता. संजय व विजय मुर्नीचे मन शांतशांत झाले होते. त्यांच्या ओढांवर वर्धमानासाठी एक नाव आले. ते म्हणजे 'सन्मती'. तेव्हापासून त्यांना 'सन्मती' म्हणण्यात येऊ लागले.

● ● ●

‘पडले होते कुठेतरी पाषाण, झाले कल्याण’

पडले होते कुठेतरी पाषाण
 नव्हते कोणालाही त्याचे भान,
 काय होणार त्याचे, नाही जाण
 होता तो दुर्लक्षित, नाही कोणाचे ध्यान ॥

फिरले त्याचे भाग्य एकदा
 गेले ध्यान कलाकाराचे एकदा,
 घातले टाकीचे घाव अनेकदा
 येत चालला आकार त्याला एकदाचा ॥

झाली तयार मूर्ती, होती त्यात बीतरागता
 नाही तिला मुकुट, तीत नाही विद्रूपता,
 नाही भयावह चक्र, नाही अप्रमाणबद्धता
 होते अहिंसाकरुणेचे भाव, नाही सरागता ॥

झाली प्रतिष्ठा, झाली मूर्ती महावीरांची
 देते मूळ संदेश, करा आराधना आत्म्याची,
 होईल निर्जरा वर्धमान, दुष्ट कर्माची,
 आहे तुमच्याच हाती दोरी, तुमच्या भाग्याची ॥

५ : मदोन्मत्त हत्ती

एके दिवशी कुंडलपुरात हाहाःकार उडाला. गजशाळेतून मदोन्मत्त झालेला एक मोठा हत्ती बाहेर पडला. तो. रस्त्यावरून धावत सुटला होता. वाटेत स्त्री, पुरुष, ग्राणी सान्यांना आपल्या भक्कम पायांखाली चिरडत निघाला होता. रस्त्यातील वस्तूना विखरून टाकू लागला. इकडून तिकडे व तिकडून इकडे असे तो फिरू लागला. त्याला असे पळताना पाहून कुंडलपुरातील जनता अतिशय घावरली. त्यामुळे लोकसुद्धा आपला प्राण वाचविण्यासाठी सैरावैरा धावू लागले. नगरात सगळीकडे भीतीचे वातावरण पसरले.

वर्धमान महावीर आपल्या सवंगड्यांबरोबर खेळण्यात मग्न होते. त्यांचा खेळ रंगात आला होता. तेवढ्यात तो मदोन्मत्त हत्ती तिथे जाऊन पोहोचला. हत्तीचे आक्राळविक्राळ रूप पाहून खेळात दंग असलेली मुले खूप घावरली. ती इकडे-तिकडे पळू लागली. वर्धमान मात्र शांत होते. त्याडिकाणी न भिता उभे होते. लगेच त्यांनी त्या हत्तीला कठोर अशा आवाजात ललकारले. वर्धमानांचे ललकारणे हत्तीला सिंह गर्जनेपेक्षा प्रभावशाली वाटले. हत्ती एकदम थांबला. त्याला वर्धमानाचीच भीती वाटली. वर्धमान हत्तीच्या डोक्यावर चढले. त्यांनी आपल्या बुक्क्यांनी हत्तीच्या डोक्यावर मारण्यास सुरुवात केली. त्यांची बुक्की हत्तीला दगडासारखी कठीण वाटली. हत्ती अगदी गर्भगळीत झाला.

कुंडलपूरच्या नागरिकांनी वर्धमानांची निर्भयता आणि वीरता पाहिली. ते सर्व वर्धमानांची स्तुती करू लागले. तेब्हापासून सर्वजण वर्धमानांना 'वीर' म्हणून ओळखू लागले.

६ : जमीनीवर उमलत्ती कमळे

आज सकाळपासून वेणुग्रामधील वातावरण आगळवेगळे जाणवत होते. वेणुग्रामची जमीन सुंदरतेने नटली होती. जमीनीवर जणु मजू मरखमली विछायती आंथरल्या आहेत असे वाटत होते. तेथील सर्व कठोरता कर्कशता संपून गेली होती. तेथील कणाकणात कारुण्य व कोमलता भरून राहिली होती. तेथील धरतीचा कणकण पुलकित झाला होता. सारे वातावरण दिव्य निर्मलतेने न्हाऊन निघाले होते. उछट धुळीचे कण शांत व विनम्र झाले होते. सारी सृष्टी त्यांच्या स्वागतासाठी सज्ज झाली होती. तेथील वसुधा तीर्थकर महावीरांना वंदन करण्यास अधीर झाली होती. भगवान महावीर आहार घेण्यास निघाले होते. ते जिथे जिथे जात तेथील लोकांच्या वागण्यात एकदम बदल घडून येई. तेथील कठोरपणे वागणारे लोक कोमलतेने वागू लागत. सर्व जीवांविषयी त्यांना प्रेम आपुलकी वाटायला लागे. त्या गावातील जमीनीला त्यांच्या चरणांचा स्पर्श होताच तेथे कमळाची फुले फुललेली दिसत. त्या कमळ फुलांचा सुगंध सर्व वातावरणात मिसळून जाई.

त्या गावात काही मुले खेळण्यात रमली होती. एकदम त्यांना थोड्या अंतरावर कमळाची फुले फुललेली दिसली. त्यांची खेळातील तल्लीनता समाप्त झाली. अनु ते तिकडे जाण्यासाठी बढले. पण मुले चंचल असतात. त्यांच्यात कोण आधी करतो, जातो याविषयी चुरस लागत असते. त्याप्रमाणे इथे मुलांमध्ये त्याठिकाणी कोण प्रथम पोहोचतो याविषयी होड लागली.

त्या ठिकाणाजवळील आसपासच्या लोकांना कळेना की मुलांचा खेळ का थांबला असावा. मुले सारे विसरून धावत होती. लोकांनी एका मुलाला थांबवून विचारलेच, ‘तुम्ही सगळे खेळ सोडून तिकडे कशासाठी धावत सुटला आहात ?’ मग एका मुलाने उत्तर दिले, ‘अहो तिकडे कमळाची फुले फुलली आहेत. ते घेण्यासाठी आम्ही धावत आहोत ?’

गावकन्यांनी कमळफुले पाहिली. त्यांना अतिशय आश्र्य वाटले. जे कधीही पाहिले नव्हते असे दृष्य होते ते ! भगवान महावीरांची पाऊले जिथे पडत होती. तिथे कमळे उमलत होती, फुलत होती. असा सुंदर, महान, भव्य चमत्कार गावकन्यांनी कधीच पाहिला नव्हता. संपूर्ण मानव जात अशा व्यक्तीला वंदन करण्यास नतमस्तक झाली होती. धरती मातासुद्धा त्यांच्या चरणकमलांमुळे धन्य धन्य झाली होती. मुलांना तर काहीच सुचेनासे झाले होते. ती कमळे हाती घेण्यास ती धडपडत होती.

● ● ●

‘शिकू या ...’

शिकू या हंसणे फुलांपासून

शिकू या गाणे भुंग्यांपासून

शिकू या पुढेची जायचे वान्याच्या झुळकापासून

शिकू या फळं लागल्यानंतर, विनम्रता, वृक्षांच्या फांद्यापासून

शिकू या मिळून प्रेम करणे, दूधपाणी मिश्रणापासून

शिकू या ताटातूट झालेल्यांना एकत्र आणणे, सुई-दोन्यापासून

शिकू या तेजस्वी जीवन जगणे, सूर्यापासून

शिकू या शांत जीवन जगणे, चंद्रापासून

शिकू या धीरोदात्तपणे जगणे, हिमालयापासून

शिकू या प्रवाहमय गतिमान जीवन, नदीपासून

शिकू या मातेसमान हृदय असणे, पृथ्वीपासून

शिकू या आतली ज्योत पेटविणे, संतांच्या वाणीपासून

फुलवू असेच उच्च व्यक्तिमत्त्व, मिळवू अन्ति सर्वजन्त्व,

महावीरासारखे

७ : चंदना

भारतात प्राचीन काळापासून दासदासी प्रथा चालत आली आहे. भगवान महावीरांच्यावेळी ही प्रथा अतिशय तीव्रतेने राबविली जात होती. दासदासींना अगदी वाईट तन्हेने वागविले जायचे. माणुसकीच त्यांच्यात शिल्लक राहिली नव्हती. दासदासी शरीराने फक्त माणूस म्हणून दिसायचे. परंतु जनावरांपेक्षा वाईट वागविल्या जायाच्या. दासदासींना विकत घेतले जायचे. त्यांची खरेदी-विक्री केली जायची. पती एकीकडे तर पत्नी दुसरीकडे असायची. त्यांची मुलेमुली वेगळ्या ठिकाणी असायची. दासींकडून सर्व कामे करून घेतली जायची. मालकांची कोणतीही इच्छा पूर्ण करावी लागत असे.

बैशाली हे गणराज्य होते. त्याची राजधानी विशाला होती. चेटक नावाचा राजा तेथे राज्य करीत होता. त्याला सात मुली होत्या. त्या सर्व अतिशय सुंदर व बुद्धिमान होत्या. सर्वात मोठी मुलगी त्रिशला होती. ती मुलगी भगवान महावीरांची आई होती. सर्वात लहान मुलगी चंदना होती. एकदा चंदना बागेत मैत्रिणीबरोबर खेळत होती. एका विद्याधराने तिला पाहिले. तिच्या रूपलावण्यावर तो मोहित झाला. त्याने चंदनेला उचलून नेले. परंतु पत्नीच्या भीतीने त्याने तिला रानात सोडून दिले. ती रानात एकटीच पंचपरमेष्ठीचे चिंतन करीत बसली. तितक्यात रानातील भिलराजाने तिला पाहिजे. या सुंदर मुलीला बाजारात जाऊन विकले, तर आपल्याला खूप धन मिळेल असे त्याला वाटले. तो तिला धीर देऊन म्हणाला, ‘मी तुला सुरक्षित ठिकाणी नेतो. घावरु नकोस.’ नंतर त्याने चंदनेला त्रहषभसेन नावाच्या व्याणाच्याकडे नेले. त्रहषभसेनाने तिला विकत घेतले. ती एका चांगल्या घरातील मुलगी असावी असे, त्याला वाटले. त्याने भिलराजाला खूप धन दिले. चंदनेला शेठ त्रहषभसेन घरी घेऊन आले. ते

तिच्यावर मुलीसारखे प्रेम करू लागले. पण चंदना स्वतःला दासीच समजूत असे.

ऋषभसेन शेठजीच्या पत्नीचे नाव सुभद्रा होते. तिला चंदना घरी आलेली मुळीच आवडले नाही. ती चंदनाचा रागराग करू लागली. त्यावेळच्या प्रथेप्रमाणे ती शेठजींची दासी होती. शेठजी तिला मुलीप्रमाणे वागवीत. सुभद्रेला वाटायचे की चंदना खूप सुंदर आहे. शेठजी तिच्याझी कदाचित लग्नही करतील. त्यामुळे ती चंदनेचा खूप छळ करीत असे. तिला खायला-प्यायला शिळे देणे किंवा पोटभर खायला न देणे, नेसायला जाडेभरडे वस्त्र देणे इत्यादी वागणूक मत्सरापोटी सुभद्रा करू लागली.

एकदा शेठ ऋषभसेन बाहेरगावी गेले होते. न्हाव्याला बोलावून चंदनबालेचे लांबसडक केस कापून टाकायला सुभद्रेनेच सांगितले. तिच्या हातापायांना साखळदंडाने बांधले. तिला तळघरात टाकून दिले. बाहेरुन कुलूप लावले. सुभद्रा माहेरी निघून गेली. जाताना चंदनेविषयी काहीही न सांगण्याविषयी बजावून गेली होती. तळघराची किल्लीसुऱ्डा ती सोबत घेऊन गेली. त्यामुळे चंदनबालेला खायला-प्यायला दिले जाणार नव्हते. तीन दिवसानंतर ऋषभसेन शेठ परत आलेत. त्यांनी चंदनबालेविषयी विचारले. कुणीच काही सांगायला तयार नव्हते. शेवटी एका म्हाताऱ्या दासीने सर्व गोष्टी शेठजींना सांगून टाकल्या. शेठजींना खूप वाईट वाटले. त्यांनी तळघराचे कुलूप तोडले अन् चंदनबालेकडे पाहिले. तीन दिवसापासून चंदना उपाशी होती. चंदनबाला मात्र कुणालाही दोष देत नव्हती. हे सर्व आपण केलेल्या कर्माचे फल आहे अशा भावनेने कोणावर ही न रागावता सर्व सहन करीत होती. तिने तीन दिवसात फक्त भगवंताचे नामस्मरण केले. खाण्यासाठी उकडलेले साल असलेले उडीद शेठानी ठेवून गेली आहे असे शेठजींना दासींनी सांगितले. सुपात ते उडीद होते. ते चंदनेसमोर ठेवून शेठजी साखळदंड कापून काढण्यासाठी लोहाराला आणायला

गेले. मुनीराजांना आहार दिल्याशिवाय अन्नपाणी घेणार नाही अशी प्रतिज्ञा चंदनबालेने घेतली.

धरतीमातेने हिरवागार शालू नेसला होता. ती कौशांबी नगराच्या सीमेवर भगवान महावीरांची जणू वाट बघत उभी होती. कौशांबी नगरातील लोक आज अतिशय आनंदात व उत्साहात होते. कारण आज कौशांबी नगरीला प्रभूंचे आगमन झाले होते. कौशांबी नगरीचे वातावरण एकदम बदलून गेले होते. भगवान महावीरांनी आत्मकल्याणासाठी अतिशय खडतर असा मार्ग निवडला होता. भगवान महावीरांच्या रोमारोमात ज्ञान भिनलेले होते. त्यांना कशाचाही, कुणाचाही मोह नव्हता. कौशांबी नगरीला आल्यानंतर भगवान आहाराला निधाले होते. ते ऋषभसेन शेठर्जींच्या घरासमोरुन रस्त्याने जात होते. पिंजऱ्याप्रमाणे लोखंडी गज असलेल्या तळघरातून चंदनबालेने प्रभूंना पाहिले. पुण्य पुरुषांचे दर्शन होताच दुःखितांचे दुःख दूर होते. त्याप्रमाणे चंदनेच्या पायातील साखळदंड तटातट तुदून पडले. लोखंडी दरवाजे आपोआप उघडले. चंदनेचे शरीर पूर्वीप्रमाणे सुंदर बनले. सुभद्रा शेठाणीने खाण्यासाठी उकडलेले उडीद ठेवले होते.

आज भगवान महावीर आहाराला निधताना एक प्रतिज्ञा घेऊन निधाले होते. ती प्रतिज्ञा पूर्ण झाल्यासच ते आहार घेणार हाते. ती प्रतिज्ञा याप्रमाणे होती ‘अशा स्त्रीकडून ते आहार घेतील की जी राजाची मुलगी असेल, केसाच मुंडन केलेल असेल, शरीरावर कोणतेही अलंकार नसतील, तिचा एक पाय दरवाजाच्या चौकटीच्या आत व दुसरा बाहेर असेल, सूपात उकडलेले उडीद असतील, तीन दिवस तिने उपवास केलेला असेल, जैन धर्मावर तिची गाढ श्रद्धा असेल आणि डोळ्यातून अश्रूधारा वहात असतील.’

भ. महावीर बरेच फिरलेत. परंतु त्यांच्या प्रतिज्ञेप्रमाणे असणारी स्त्री त्यांना दिसली नाही. क्रृषभसेन शेठजीन्या घरावरुन जाताना चंदना त्यांच्या अटीनुसार आहार देण्यासाठी उभी होती. सुरवातीला भगवतांना आहार घायला मिळणार म्हणून ती आनंदित झाली होती. भगवान महावीर तिच्या चेहन्यावरील आनंद बघून परत निघाले. प्रभु परत निघालेले होते. तेव्हा चंदनेला अतिशय वाईट वाटले. त्यामुळे तिच्या डोळ्यातून अश्रूधारा वाहू लागल्या. प्रभूनी ते पाहिले. ते थांबले, चंदनेने भगवतांला पडगाहन केले. ‘भो स्वामिन नमोऽस्तु नमोऽस्तु अत्र तिष्ठ तिष्ठ आहार-पाणी शुद्ध आहे’, असे म्हणून तीन प्रदक्षिणा घातल्या. पडगाहन करीत मुर्नीना घरात आणले. हातात असलेल्या उडीदाची खीर बनवली व प्रभूना आहार दिला. तिला प्रभूकडून ज्ञानाचा आहार मिळाला.

तीर्थकरांना आहारदान दिल्याने स्वर्गातून रत्नांची वृष्टी झाली. सर्वत्र तिचा जयजयकार होऊ लागला. क्रृषभसेन व सुभद्रा यांना त्यांच्या घरी रत्नांची वृष्टी झाली हे पाहून खूप आनंद झाला. चंदनबाला शीलवती होती. पवित्र होती. तिला आणण विनाकारण छळले याबद्दल सुभद्रेला पश्चाताप झाला. तिने चंदनेची मनापासून क्षमा मागितली. तुझ्यामुळे आज आमचेघरी भगवतांचा आहार घडला, याबद्दल तिचे आभार मानले. आहार घेऊन भगवान महावीर वनात निघून गेले. चंदनबालेने ही नंतर त्यांचेकडे दिक्षा घेतली.

त्या दिवशी चंदनबालेने भगवान महावीरांना आहार दिला ते दृश्य अतिशय अलौकिक होते. मध्यान्हीन्या सूर्याने सुद्धा आपली किरणे तळघरात पाठविली. चंदनेची कीर्ती किरणांसारखीच सर्वत्र पसरायला वेळ लागला नाही. भारतीय नारी अमर झाली होती. भारतीय स्त्रीला त्या दिवशी उच्च स्थान मिळाले. दाही दिशा चंदनेची कीर्तीरूपाने आरती गाऊ लागल्या.

● ● ●

चंद्रका

महावीरा ऐकले तुझे पवित्र नाव
 झाली अधिर चंदना ऐकून ते नाव
 उजळले तिचे भाग्य, मनी तीव्र ईच्छा
 द्यावा आहार, ही मनाची भाषा

 हातापायात बेड्या तीन दिवस उपाशी
 नाही त्राण देहात, जाईल बाहेर कशी ?
 होता तीव्र ईच्छेचा फोर्स, आला जोश
 होते दिव्य आभामंडल, तुटल्या बेड्या ताडकन्

 झाले होत्याचे नव्हते, झाले सुग्रास अन्न
 पाहून हे सर्व झाले मन प्रसन्न
 झाली ईच्छा पूर्ण, केली पुण्यवृष्टी देवांनी
 झाले वैराग्य चंदनेला, रुजला विचार मनी

 गेली थेट महावीरांकडे झाली साध्वीसग्राज्ञी
 बनविले महावीरांनी तिला, नारी स्वातंत्र्याची राण

‘जागे वहा युलांनो’

जागे व्हा, मुलांनो, झाली सकाळ
 उठा, उठा, आठवा बीरा, झाली सकाळ ।

 महणा णमोकार णमोकार नऊ बेळा
 होऊ दे जीवन सुंदर सोन्याचा गोळा ।

 बागा असे की बनू भारताची आन
 उंचवू जगात स्वतःची नि भारताची शान ।

 बोलू सत्य, धरु मनि समता, करु असे काय
 होईल जगात भारताचे नि माता-पित्यांचे नाम ।

 जगू हसत हसत, नको मनात रागद्वेष
 असू देऊ साथी राहणी, उच्च विचार, नको कलेश ।

‘माझी ओवी ग’

जय देवा जय देवा

महावीरा महावीरा ।

पहिली माझी ओवी ग

अरिहंत नाम होईन,

रागद्वेष नाशीन, केवलज्ञानी होईन ।

दुसरी माझी ओवी ग

सिद्धा मी वंदीन, सिद्धासम होईन,

अष्टकर्म नाशीन, अनंतसुखी होईन ।

तिसरी माझी ओवी ग

आचार्यास नमन, चारित्रधारी होईन

रत्नत्रयधारी बनेन, स्वपरकल्याणी होईन ।

चवथी माझी ओवी ग

उवज्ञाया शरण, नित स्वपरअध्ययन

करू त्यांचे अनुसरण, होईल भेदविज्ञान ।

पाचवी माझी ओवी ग

णमोलोए सब्बसाहूण, होऊ दे वीतरागी ज्ञान

तसेच सम्यक आचरण, करू मोक्षमार्गगमन ।

सहावी माझी ओवी ग

जिनवाणी वंदीन, स्वाध्याय तिचा करीन

सिद्धासम मी होईन, आदर्श हा ठेवीन ।

८ : गाईने हरविले वाघाला

राजाची एक बाग होती. ती नेहमीच हिरवीगार असायची. ती फुलांनी फुललेली असायची. परंतु नवी पालवी येण्यापूर्वी झाडाची पाने गळून जातात, तशीच आताही झाडाची पाने गळून पडली होती. काहींची पाने वाळली होती. सगळी झाडे उघडी बोडखी झाली होती. परंतु एकाएकी चमत्कार झाला. वसंत ऋतूत झाडे जशी नव्या पाना-फुलांनी बहरतात तशी आता ती फुलली होती, बहरली होती. शीतल व मंद वारा वहात होता. तो वारा सगळीकडे सुगंध पसरवित सुख शांती, समता दिसून येत होती. सारे वातावरणच बदलून गेले होते. जिकडे-तिकडे आनंदी आनंद दिसत होता. बागेचा माळी हे सर्व पाहून आश्रयचकित झाला होता. त्याचा आनंद त्याच्या मनात मावत नव्हता. ती बाग त्याला नंदनवनाप्रमाणे भासू लागली होती.

वनात भगवान महावीर आले होते. त्याच्या समोर गावातील नागरिक बसले होते. भगवतांना ऐकण्यात व पाहण्यात ते तल्लीन होते. त्यांचे चेहे भक्तीने व आनंदाने फुलले होते. भ. महावीर वनात आल्याची सूचना राजाला देण्यासाठी माळी गडबडीने निघाला. ही वार्ता महाराजांना देऊन त्यांचेकडून बक्षिसही मिळणार होते. बागेचा माळी राजवाड्यावर पोहोचला. वाटेत भेटण्यांनाही ही आनंदवार्ता देताना तो विलकूल थकला नाही.

राजाही अतिशय आनंदित झाला. लगेच भगवतांच्या दर्शनासाठी निघाला. त्याने आपल्या कुदुंबातील लोकांना बरोबर घेतले. राजाही इतका उत्सुक झाला होता की मनाने तो केव्हाच महाराजांजवळ पोहोचला होता.

राजा भ. महावीरांसमोर नतमस्तक झाला आणि त्यांच्याजवळ वसला. सर्व लोक प्रभुंचा उपदेश ऐकण्यात तल्लीन झाले.

एखाद्या व्यक्तीला पाहिले की आपल्याला खूप बरे वाटते. ती व्यक्ती आवडायला लागते. कारण त्या चेहन्यात तशीच काहीतरी जादू असते. भ. महावीरांच्या चेहन्यावर अहिंसा व समता झळकत होती. कुणालाही आपलसं करून घेण्यास सामर्थ्य त्यात होतं. त्यांच्याकडे पाहिल की शांत शांत वाटत होतं. त्यांची नजर खाली झुकलेली होती. त्या नजरेत विनम्रता व साधेपणा दिसत होता. जे नम्र असतात त्यांनाच लोक डोक्यावर घेतात. मुनिश्री नेहमीच खाली पाहूनच चालत असतात. उद्घटपणाला तिथे जागाच नव्हती. उद्घट असलेले लोकही त्यांच्याकडे बघून विनम्र होत असतात. त्यांच्या डोळ्यात करूणा, सरळपणा व समताच पाहायला मिळते. म्हणूनच ते भेद-विज्ञानाला जाणू शकतात. ज्ञानामुळे विनम्रता व विनम्रतेमुळे ज्ञान अस चक्र त्यांच्याबाबत चालू राहते.

सर्व लोक प्रभु-भक्तीत रमले होते. तितक्यात एका वाघाची भयानक डरकाळी ऐकू आली. एक सुंदर गाय धावत येत होती. ती अतिशय घावरली होती. वाघ मात्र डरकाळ्या फोडतच होता. परंतु सर्व लोक शांत बसले होते. बाकी सर्वत्र शांतता होती. भीती कुणालाच जाणवत नव्हती. वाघामुळे घावरलेली गाय इकडेतिकडे धावत दाट असलेल्या झाडीत लपण्याचा प्रयत्न करू लागली. झाडी काटेरी असल्याने गायीची शेपटी त्यात अडकली. गायीला आपली शेपटी खूपच आवडते. ती तिच्या शेपटीला काही होणार नाही याची काळजी घेत असते. परंतु आता ती खूप घावरली होती. त्यामुळे लाचार होती. त्यामुळे ती तिथेच थांबली. आता वाघ केव्हाही येऊन तिच्यावर हल्ला करू शकणार होता. तेवढ्यातच वाघ तिथे येऊन पोहोचला होता. पण आता तो शांत होता. डरकाळ्या फोडत नव्हता. त्याच मन करूणेने भरून गेलं होतं. त्याने गाईवर हल्ला केलाच नाही हे सान्यांनीच पाहिले. तो आपल्या नखांनी हळूवारणे गाईचे शेपूट

त्यातून सोडविण्याचा प्रयत्न करीत होता. नेहमी रक्ताने माखलेले पंजे आज सेवा करण्यात गुंतले होते. वाघ कसूणे ने गाईकडे पहात होता. आज वाघ वैर विसरला होता. सर्व प्राण्यांविषयी दया व समता त्याच्या मनात प्रगटली होती. सर्व वातावरण मंगलमय बनले होते.

गाय आनंदित झाली होती. भगवान वर्धमान महावीरांमुळे तिचा जीव वाचला होता. तीही भगवतांना वंदन करण्यास झुकली होती. उपदेश ऐकण्यास आलेले सर्व लोक ते दृश्य पाहून आश्र्वर्यचकित झाले होते. घडलेली घटना खरंच घडली होती की ते एक स्वप्न होते, हेच त्यांना कळेनासे झाले होते. एका क्रूर ग्राण्याने एका गरीब ग्राण्याला क्षमा केली होती. कधीही, कुणीही अशी विलक्षण घटना आजपर्यंत पाहिली नव्हती. हिंसेने अहिंसेला वंदन केले होते. शक्तीने दुबळ्याला नमस्कार केला होता.

वाघाने गाईचे झाडीत अडकलेले शेपूट सोडविले. वाघ लगेच प्रभुंजवळ आला व नतमस्तक झाला. माणसापेक्षाही एकाग्रतेने तो प्रभूंचा उपदेश ऐकू लागला. त्याच्या पापण्याखाली झुकल्या होत्या. डोळ्यातून कसूणे ने भरलेले अशू ओघळत होते.

भ. वर्धमान महावीरांच्या जयघोषाने सारे जंगल निनादत होते. पृथ्वीवरील कणाकणात आनंद भरून गेला होता.

● ● ●

‘वाट पाहत नाही क्वाळ’

करायचे आहे जे,
 आजच आत्ताच कर ते
 संपेल केव्हा सकाळ-संध्याकाळ,
 पाहत नाही वाट तो क्वाळ ।

उदयाला आलेला सूर्य,
 जातोच ना अस्ताला
 नको पाहू अंधाराची वाट,
 धर त्याआधीच कल्याणाची वाट ।

नको सोडू उद्यावर काहीही,
 करशील अन्यथा उद्याला पश्चातापही
 पडायचे असेलच तर,
 त्याआधी थोडे उटून बघ ।

नको असे की असली सोने,
 राहील मातीतच, नि तुझे
 जीवन निष्फळ, कर असे, काही,
 की, होईल बावजू कशी सोने ।

९ : भवन आणि भुवन

राजमृहीमध्ये राजा श्रेणिक राज्य करीत होता. ते एक विशालनगर होते. देशविदेशातून व्यापार करण्यासाठी लोक येत. श्रेणिक शूरवीर, बुद्धिमान व राजनीतीचे ज्ञान असणारा राजा होता. राजाचे प्रजेवर व प्रजेचे आपल्या राजावर अतिशय ग्रेम होते.

राजगृही पाटलीपुत्र, श्रावस्ती, तक्षशिला, साकेत यासारख्या नगरांना जोडली गेली होती. राजगृहीमध्ये अनेक उपनगरे होती. कलाकारांसाठी वेगळी वस्ती होती. विद्वान लोक वेगळ्या उपनगरात रहात होते. ही दोन्ही उपनगरे राजगृहीचे सर्वश्रेष्ठ भाग म्हणून ओळखले जात. या उपनगरांमध्ये काव्य, संगीत, चित्रकला, मूर्तीकला, साहित्य इत्यादी विषयी कलाकारांमध्ये चर्चा व्हायची. या उपनगरांमध्ये राजा श्रेणिकाचे नेहमीच जाणे-येणे चालायचे.

समृद्ध अशा नगरीभोवती उंचउंच तट व विशाल खंदक होते. शत्रूला हे नगर अत्यंत दुर्लभ होते. सुंदर सुंदर बागबागीचे होते. धनुष्याच्या आकाराचे वरेच पूलही या नगरात होते. अनेक मोठमोठे तलाव होते. अनेक तलावांमध्ये कमलफुले फुलायची. राजमार्ग विस्तृत होते. त्या रस्त्यांवर प्रकाशासाठी दिव्यांची सोय केली होती. तेथील नागरिकसुჯ्ञा चांगले होते. नगरात सर्वत्र शांतता असायची. या नगरीत धर्म, अर्थ, काम व मोक्ष हे सर्व पुरुषार्थ पूर्णपणे दिसत असत.

राजा श्रेणिकाचा राजवाडा विशेष पाहण्यासारखा होता. एकप्रकारे तो विशाल किल्यासारखा होता. त्याच्या चारी बाजूने कितीतरी सुंदर बगीचे होते. भिंतीवर अनेक प्रकारची रंगीबेरंगी चित्रे काढली होती. अनेक प्रकारची शिल्पकलेची उत्कृष्ट नमुने होती. राजवाड्यात प्रवेश करण्यासाठीचे मार्ग सरळ सोये नव्हते. राजवाड्यात गेल्यानंतर बाहेर येण्यासाठी कोणीतरी मार्गदर्शक

असल्याशिवाय बाहेर पडता येत नसे. सामान्य लोक आतच भटकत रहायचे. मार्गात मार्ग आणि दरवाज्यात दरवाजे एकमेंकात गुंतल्यासारखे होते. कोणत्याही खोल्या साध्या सरळ नव्हत्या. ते सारे पाहून कुणीही थक्क होऊन जायचा. कूटनीतीप्रमाणेच भवनसुद्धा वळणावळणांना भरलेले होते. वैभवाला कुठेच कमतरता नव्हती. पण सुरक्षितताही प्रत्येक टिकाणी तेवढीच कडक होती.

एकदा भगवान वर्धमान महावीर राजगृहीला आले. आधीच सुंदर असलेली राजगृही भगवतांच्या आगमनाने अधिकच सुंदर वाटू लागली. नैसर्गिक सौंदर्य कित्येक पटीनी वाढले. एक प्रकारची वेगळीच छटा त्या नगरीत भासू लागली. मोती जसे त्यांच्या निराळ्याच छटांनी शोभतात, तसे भ. महावीरांच्या येण्यामुळे नागरिक ही धर्मध्यानात लीन झाले. नागरिकांच्या मनाला वेगळीच शांती लाभली. त्यांच्या चित्तवृत्ती प्रफुल्लित झाल्या.

भगवान महावीर आहाराला निघाले होते. राजगृही नगरीतील श्रावक प्रभूला आहार देण्यासाठी उत्सुक होते. म्हणूनच ते आपापल्या घरासमोर उभे होते. त्या दिवशी राजा श्रेणिकसुद्धा महालाबाहेर उभा होता. आज राजा श्रेणिकाचे भाग्य उजळले होते. भगवान महावीर राजा श्रेणिकासमोर उभे राहिले. राजाने भक्तीपूर्वक अत्यंत विनयाने भगवतांना आत येण्याविषयी विनविले. राजा श्रेणिक पुढे व प्रभु मागे आणि सर्व जनता त्यांच्यामागे असे सुंदर दृश्य होते. आहार घेण्याची खोली महालाच्या मध्यभागी होती. राजा श्रेणिकाला प्रभुला एवढ्या लांबर्यात घेऊन जाण्यात संकोच वाटत होता. परंतु 'राजा श्रेणिक हृदयाने निर्मल आहे. त्याची जैनधर्मावर खूप श्रद्धा आहे' हे प्रभूना माहित होते. शेवटी ज्या खोलीत भगवन्ताला आहार घायचा होता, त्या खोलीत ते आले. आहार घायला सुखात करण्यापूर्वी श्रेणिक हात जोडून प्रभूना म्हणाला,

‘प्रभो, ज्याचे भवन म्हणजेच महाल एवढा गोलगोल फिरविणारा आहे. त्याचे मनसुद्धा कपटी व गोल फिरणारे असेल. परंतु आपणाला शुद्ध आहार देत आहे. त्याचा स्वीकार करावा.’

भगवान महावीरांनी ते सर्व ऐकले पण ते बोलले नाहीत. मुनी आहाराला निघाल्यापासून आहार पूर्ण होईपर्यंत बोलत नाहीत. आहार काहीही अडचण न येता पार पडला. सर्व लोक तिथे मोठ्या संख्येने जमले होते. आहार संपल्यानंतर भगवान एका पाटावर बसले. नंतर त्यांनी सर्वांना उपदेश दिला. ते श्रेणिक राजाला म्हणाले, ‘राजन् ! तुझे हे विशाल भवन (महाल) माणसाच्या मनाचे प्रतिबिंब आहे, असेच आहे. हे जग गोलगोल फिरणारे आणि फिरविणारे वर्तुळाकार, कपटाने भरलेले आहे. या जगात चक्रामध्ये चक्र आणि कपटाच्या गर्भात कपट गुंतलेले आहे. याचच नाव संसार आहे. तुझे मन तेवढे कपटी नाही पण तुझे भवन मात्र कपटाने भरलेले आहे. तुझां हृदय कठीण नाही. ते कोमल आहे. इथे प्रेम आहे तशीच वीतरागताही आहे. या महालात वैभव आहेच. परंतु इथे मुक्ती देखील आहे. तुझा महाल म्हणजे या संसाराचे चित्र दाखविणारा आरसाच आहे.’

राजा श्रेणिक व राजगृहीतील लोक प्रभूंचा उपदेश ऐकत होते. सारे गदगदीत झाले होते. संसार कसा विचित्र आहे, याविषयी सर्वच विचार करीत होते. भगवान महावीरांच्या उपदेशाचा सारांश हाच होता की संसार हा गोलगोल फिरविणारा व अतिशय कठिण असा आहे. याचा सामना उत्तम विनयाने केला पाहिजे. भवन संसारासारखे आहे पण भुवन (मन) वीतरागतेसारखे आहे.

‘महावीर बोल’

उठोनी सकाळी लवकर तू महावीर बोल
 वर्धमान सन्मति वीर अतिवीर महावीर बोल

 उठोनी लवकर सकाळी तू नऊ वेळा णमोकार बोल
 भेटतील त्यांना सर्वग्रथम जयजिनेन्द्र बोल

 होतो उदय कर्माचा मिळते फळ त्याप्रमाणे
 म्हणतो आपण ‘कराल तसे भराल’ या मुखाने

 करता येते मात त्यावरही पुरुषार्थने
 होतो पुरुषार्थ आत्मसंयमतपाने

 जे करायचे उद्या ते आजच करावे
 काय भरोसा पुढच्या क्षणाचा आजचे आताच करावे

 सोड अशुभ कर्म, शुभ कर्म ते कर
 केले महावीरांनी तेच तूही कर

 सोड अन्ती शुभही, धर अन्तिम लक्ष्य मोक्ष
 हो महावीरसम, असू दे नित मनि हे लक्ष्य

‘बीर दयेचे ईश्वर’

जय जय महावीर अतिवीर हितंकर

जय जय वीतराग महावीर जिनेश्वर

हे प्रभू, बीर दयेचे ईश्वर

सर्व गुण-आगर, अरिहंत जिनेश्वर

करु चितन, जाणू जग हे नश्वर

सत्य-अहिंसा-अनेकांत शाश्वत अनश्वर

सोडू लोभ अहंकार, अधिक ते इतरा देऊ

करु सर्वांचे हित, नित्य मनि असू देऊ

नको रागद्वेष, नित्य विधायक भाव धरु

करु हे सर्व, समाजराष्ट्र सुधारू

हे बीर प्रभो, मन अपुले सुंदर

होऊ दे वाणी सुंदर, जीवन सुंदर

१० : चण्डकौशिक

महापुरुष मनुष्यांवरच प्रेम करतात असे नाही ते सान्या प्राणीमात्रावर प्रेम करीत असतात, त्यांना सर्व प्राणीमात्रांविषयी करूणा वाटत असते. ते सर्वांचेच कल्याण करतात, तिथे कोणताही भेदभाव नसतो. सर्वसाधारण माणसे क्रूर प्राण्यांना पाहून घावरतात. एकतर त्यांना मारायचा प्रयत्न करतात किंवा त्यांचेपासून दूर पळतात. महापुरुष क्रूर पशूंना न घावरता नातेवाईकांना भेटल्याप्रमाणे त्यांना भेटतात, परंतु ते खरोखरच महापुरुष असायला हवेत.

भगवान महावीर असेच थोर महापुरुष होते. ते फक्त मनुष्यांचे कल्याण इच्छित नव्हते. ते सर्व प्राणीमात्रांचे कल्याण इच्छित होते. त्यांना आपल्या जीवनमरणाची पर्वा नव्हती. ते अतिशय क्रूर प्राण्याकडे सुज्ञा जात आणि त्याला त्याची क्रूरता सोडायला लावून प्रेम करायला शिकवीत. साधना करीत असतानाच भ. महावीरांना तशी विशिष्ट शक्ती प्राप्त झाली होती.

त्यामुळे नागराज चण्डकौशिकसुज्ञा भगवान महावीरांपुढे नतमस्तक झाला होता. एकदा भगवान महावीर श्वेताम्बिका नगराकडे निघाले होते. या नगरीच्या अवतीभवतीचा प्रदेश अतिशय सुंदर होता. नैसर्गिकदृष्ट्या हा प्रदेश वैभव संपन्न होता. तपामुळे महावीरांचे शरीर तेजःपुंज व दैदियमान झाले होते. त्यांच्या शरीराची आभा सर्व प्रदेशावर पडली होती. भगवान आपल्या आत्माच्या विचारांमध्ये असतानाच पुढे पुढे जात होते.

इतक्यात रस्त्यात त्यांना काही गुराखी भेटले ते प्रभूंना म्हणाले, ‘मुनिवर, आपण इकडे जाऊ नका. इकडे काही अंतरावर निर्जन प्रदेश आहे. तिथे अतिशय भयंकर असा ‘चंडकौशिक’ नावाचा सर्प राहतो. त्याच्या दृष्टीमध्येच विष भरलेले आहे. त्याची दृष्टी दूरवरच्या सान्यांना विषाने भरून टाकते.’

भगवान महावीर काहीच बोलले नाहीत. ते पुढे जाऊ लागले.

‘साधु महाराज, आम्हाला तुझी दया आली म्हणूनच तुला आम्ही सांगितले. तू आपले जीवन का नष्ट करतो आहेस ? उगी हड्डाने तिकडे जाणे उचित नाही.’ गुराखी म्हणाले. ‘मी हट करीत नाही, मी प्रवासी आहे. मला जिथे जायचे आहे तिकडे मी निघालो आहे, एवढेच.’ भ. महावीर उत्तरले.

गुराखी परत भ. महावीरांना म्हणाले, ‘आणणाला तिकडे जायचे आहे. तर आपण इकडच्या दुसऱ्या रस्त्याने जाऊ शकता. सापाच्या भीतीमुळे सर्वच तिकडे जाणारे या दुसऱ्या मार्गाने जातात.’

भ. महावीर त्यांना म्हणाले, ‘कोणत्याही प्रकारच्या भीतीसाठी मी रस्ता बदलत नाही. तपसाधना केल्यामुळे मला कशाचीच भीती वाटत नाही. सिंहाला कशाचेच भय नसते. मी सिंहासारखे बनूनच घरातून बाहेर पडलो आहे.’

गुराखी जोरदारपणे भ. महावीरांना म्हणाले, ‘चंडकौशिकासमोर सिंहसुळा काही करू शकत नाही. कारण त्यांच्या एकाच फुल्कारामुळे बलशाळी असलेला प्राणी मरण पावतो.’

‘विषाचा परिणाम विषावरच होतो. तो अमृतावर होत नाही. संसारातील जीव वाईट गोष्टीच्या विषाने भरलेले असतात. म्हणूनच ते बाहेरच्या विषाला घावरतात. परंतु माझ्यामध्ये चांगल्या गोष्टी असल्याने चंडकौशिकाचे विष मला काहीच करू शकत नाही. आत्म्याचे आत्म्याला भय वाटत नसते. माझ्या आत्म्यासारखाच चंडकौशिकाचा आत्मा आहे ना ?’ भगवान महावीरांनी गुराख्यांना समजावले.

त्यावर ते गुराखी म्हणाले, ‘खोटी आशा बाळगण्यात काय अर्थ आहे ? तुम्हाला तिकडे जायच आहे तर मृत्यु येणार आहे अस समजून जा. आपल्यासारखे साहसी लोक तिकडे गेलेत पण परत कुणीच आले नाहीत.’

‘ठीक आहे, जर मी सापाला शांत करू शकलो तर चांगलेच होईल. मी

जातो आहे. आपण माझी चिंता करु नका'. महावीर उत्तरले.

गुरास्त्वांनी त्यांना थांबविण्याचा प्रयत्न केला. परंतु भ. महावीर तिकडे निघून गेले.

चंडकौशिक जिथे रहात होता, तिथे भगवान गेलेत व उभे राहून तप करण्यात मग्न झाले. चंडकौशिक फूत्कार टाकीत वारुळातून बाहेर आला. भगवान महावीरांवर याचा काहीच परिणाम झाला नाही. चंडकौशिकाला राग आला. त्याने दुष्पट वेगाने फूत्कार मारला. तरीही भ. महावीर विचलित झाले नाही. त्यामुळे तो अतिशय चिडला आणि महावीरांच्या पायांना जोरदार चावला, तरी भगवंतावर काहीच परिणाम झाला नाही. चंडकौशिक आश्रयने त्यांचेकडे पहातच राहिला. असे कसे झाले ? 'नागराज, काय झाले ? तुला पाहिजे तसे तू चावू शकतोस. अगदी तुझे समाधान होईपर्यंत तू दंश करू शकतोस. मी तुझ्यासमोरच आहे. कुठेही जाणार नाही,' भगवान महावीर चंडकौशिकाला म्हणाले. चंडकौशिक भगवतांकडे बघत राहिला. त्याला काहीच सुचेना.

तेवढ्यात भ. महावीर म्हणाले, 'अरे कौशिक ! गरीब जीवांना त्रास देण्यात तुझा काय फायदा आहे ? मी आनंदाने माझे संपूर्ण शरीर तुला अर्पण करीत आहे. मला काही घाई नाही. तू अगदी निवांतपणे तुझी इच्छा पूर्ण करू शकतोस व तृप्त होऊ शकतोस ?'

प्रभूंनी असे म्हटल्यानंतरही कौशिक त्यांचेकडे एकटक बघत राहिला.

पुनः भगवान त्याला म्हणाले, 'अरे, कसल्या विचारात पडलास ? तू खूप मनुष्यांना उगीचच त्रास दिलास याचे मला दुःख होते. तुला माहित नाही, या तुझ्या वाईट कृत्यांचा काय परिणाम होणार आहे ? पूर्व जन्मातील पापांमुळे तुला सापाचा जन्म मिळाला आहे. आता केलेली पापे तुला काय बनवतील ? जरा विचार कर.'

अजूनही कौशिक (साप) भ. महावीरांकडे बघत व ऐकत होता.

भगवान महावीर त्याला परत समजावू लागले. ते म्हणाले, ‘अरे बाबा, अजूनही काही बिघडले नाही. तू स्वतःला सुधार. राग करण्याचे सोडून दे. दुसऱ्यांना त्रास देण्यात जीवनाचा आनंद नाही. तू कुणाला सुख देऊ शकत नाहीस, हे तुझे दुर्भाग्य. परंतु दुख तर नको देऊस.’

प्रभुंच्या अमृतवाणीमुळे नागराज बराचसा ताळ्यावर आला. तो विचार करू लागला. तितक्यातच त्याला पूर्वजन्मातील काही गोष्टी आठवल्या. पूर्वजन्मी केलेली पापे त्याच्या डोळ्यासमोर तरळू लागली. तो खूप व्याकूल झाला. भगवान महावीरांसमोर त्याने आपले डोके टेकविले. अत्यंत विनवणीच्या सुरात तो आपल्या अपराधाबद्दल क्षमा मागू लागला.

भ. महावीरांच्या दयाळूपणामुळे क्रूर नागराजांचे हृदय अतिशय कोमल बनलं. त्यांच्या डोळ्यातून सतत अश्रुधारा वहात होत्या. त्यांच्या अश्रूतून केलेली सारी पापे जणु धुवून जात होती.

प्रभुंनी त्याला समजावले. सर्व प्राण्यांवर दया करण्याविषयी उपदेश दिला. कोणालाही कोणत्याही प्रकारचा त्रास न देण्याचा चंडकौशिकाने निश्चय केला.

भ. महावीर चंडकौशिकाला उपदेश देऊन इवेतांबी नगराकडे निघून गेले. नागराजाने फूल्कार टाकणे व चावणे सोडून दिले होते. लोकांना आश्रयाचा धक्काच बसला. आसपासच्या क्षेत्रातील तपसाधना करणारे आश्रम परत सुरु झाले. संपूर्ण नगर, राज्य सापामुळे भयभीत होते. त्याला मारण्यासाठी मंत्रतंत्राचा सुद्धा उपयोग केला जात होता. तेच लोक आता त्यांची पूजा करण्यासाठी धडपडत होते. नागराजाची घराघरात पूजा केली जात होती. भगवान महावीरांनी त्याला विषारी सापाएवजी अमृतधारी देव बनविले होते.

● ● ●

‘जैनी एकता’

वीतरागतेचे अनुयायी, आम्ही सारे भाईभाई
संयम भरला ठायीठायी, आहे अमुचा स्वभाव समता,
ध्याऊ जैनी एकता ।

आत्म्यामध्ये श्रद्धा ठेवुनी, नको इंद्रियांची मनमानी
सत् शीलाचे पालन करूनी, पाऊ कर्ममल मुक्तता
ध्याऊ जैनी एकता ।

णमोकार-आराधक आम्ही, पंचब्रताचे साधक आम्ही
मोक्षलक्ष्मीचे चिंतक आम्ही, आहे स्वभावसाम्यता
ध्याऊ जैनी एकता ।

स्याद्वादाचे आम्ही पूजारी, नित्य अहिंसासत्य विचारी
अपरिग्रह आहे नितहितकारी, मिटवू भेद मिळवू शांतता
ध्याऊ जैनी एकता ।

मनि ना धरू जातिपाती, पंथभेदांच्या कुरापाती
देऊ एकान्ताला माती, जागी ठेवू विवेकता
ध्याऊ जैनी एकता ।

मोक्षमार्गाचे आम्ही पायिक, सिद्धशीलेवर होऊ स्थायिक
त्यागू मोहमाया कायिक, सतत चितू आत्मता
ध्याऊ जैनी एकता ।

१९ : उज्जयनीतील स्मशान

भ्रमण करता करता महावीर उज्जयनीनगरीजवळ पोहोचले. जवळुनच किंप्रा नदी वहात होती. तिच्या वाहण्याचा तेवढा आवाज त्या जंगलात ऐकू येत होता. नदीचा कलकल आवाज सोडला तर सगळीकडे शांतता होती. नदीच्या किनान्याला लागून ‘अतिमुक्तक’ नावाचे स्मशान होते. स्मशान नेहमीच भीतीदायक वाटत असते. त्या स्मशानात एके ठिकाणी अर्धवट चिता जळत होती. दुसरीकडे राखेचा ढीग दिसत होता. आणखी एके ठिकाणी हाडांचे तुकडे पडलेले होते. काही क्रूर प्राणीदेखील तिथे होते. सारे वातावरण भीतीदायक व किळस येण्यासारखे होते.

भगवान महावीर त्या स्मशानात आले. त्यांना ही जागा तपश्चर्या करण्यासाठी योग्य वाटली. ते उभे राहून तप करू लागले. ते विचार करीत होते, ‘हा संसार नाश पावणार आहे. शरीराचा सुद्धा नाश होणार आहे. परंतु शरीरातील आत्मा मात्र अमर आहे. त्याचा कधीच नाश होत नाही.’ अशा विचारांनी ते त्यांच्या ध्यानात लीन झाले. आपण कुठे आहोत, कोणती वेळ आहे इत्यादीचे कशाचेही भान त्यांना उरले नाही. ते आत्मध्यानात गदून गेले होते. स्मशान असो नाहीतर राजवाडा, गवत काय किंवा सोने काय, सुख असो नाहीतर दुःख त्यांना काहीच फरक पडणार नव्हता. आत्मा व शरीर यामध्ये भेद आहे हे ते जाणीत होते. म्हणून स्मशानदेखील त्यांना नंदनवनाप्रमाणे भासत होते. (भेद-विज्ञान) तपस्येचे तेज सर्वत्र पसरले होते. त्यांचे शरीरही सोन्याप्रमाणे झळाळत होते. स्मशानातील भयानकता संपली होती. त्या ठिकाणी अतिशय शांतता होती. त्या स्मशानावर स्थाणुरुद्राची मालकी होती. त्याने तपश्चरण करणाऱ्या भगवान महावीरांना पाहिले. त्यांच्या मनात शंकाकुशंका निर्माण झाल्या. आपली या स्मशानावरील मालकी गेली असे त्याला वाटले. हा कुणीतरी चमत्कार करणारा पुरुष दिसतो. तो आपल्या चमत्काराने मला पराजित करेल आणि हे स्मशान त्याच्या मालकीचे आहे असे सांगेल. म्हणून तो त्यांना

वेगवेगळ्या प्रकारे त्रास देऊ लागला. त्याने विद्येच्या साहाय्याने भयंकर अक्राळविक्राळ रूप धारण केले. तो मोठमोठ्याने गर्जना करू लागला. कधी मोठे शरीर तर लगेच लहान शरीर धारण करू लागला. मध्येच जोरजोरात रडण्याचा आवाज काढीत होता. परत लगेच कर्कश आवाजात ओरडू लागयचा. मोठी लांब नखे करून मोठे दात बाहेर काढून अंगातून अग्नीच्या मोठ्या ज्वाला काढून भगवतांना आपल्या ध्यानापासून विचलित करण्याचे अनेक प्रथल्न त्याने केले. परंतु भगवान महावीर आपल्या ध्यानातून किंचितही ढळले नाहीत.

नंतर त्याने सिंहाचे रूप धारण केले. तो सिंह झालेला रूद्र मोठ्याने गर्जना करू लागला. त्याने नागाचे रूप घेतले. तो भ. महावीरांच्या अंगावर जोरजोराने फुल्कार टाकू लागला. प्रभूच्यासमोर अनेक सैन्य निर्माण करून सर्वांच्या हातात शस्त्र देऊन हाणामारा असा भयंकर आरडाओरडा करण्यास सुरवात केली. परंतु भगवान महावीर आपल्या तपापासून थोडेसुळा ढळले नाहीत. भगवान महावीरांना त्रास देण्याचे सर्व मार्ग त्यानें करून पाहिले. शेवटी रूद्रच थकला. भगवान महावीर तर महावीर होते. त्यांची तपस्यासुळा त्यांच्या प्रमाणेच होती. ते आपल्या आत्मध्यानात तल्लीन होते. रूद्राला वाटले, ‘इतका त्रास देऊन ते थोडेही विचलित झाले नाहीत, रागावले नाहीत. ते खूप महान असले पाहिजेत’. रूद्राने त्यांना चरणाला स्पर्श केला व चंदन केले. तो त्यांचे ध्यान संपण्याची वाट पाहू लागला.

काही वेळानंतर भगवान महावीरांचे तप संपले. नुकतेच उजाडले होते. पक्षांचा किलविलाट सुरू झाला होता. क्षिंग्रा नदीचा आवाज हळुवार होता. भगवतांमुळे ताजातवाना व सुंगधित झालेला वारा दहाही दिशांमध्ये वाहण्याच्या तयारीत होता. रूद्राला पश्चाताप झाला होता. त्याची नजर प्रभूच्या चरणांवर खिळली होती. हात जोडलेले होते.

भगवान महावीरांनी रूद्राकडे ग्रेमपूर्ण नजरेने पाहिले. पूर्वेकडील उगवतीच्या सूर्यावरोबर तेही स्मशानातून बाहेर पडले.

● ● ●

‘जगा आणि जगूद्या’

‘जगा आणि जगूद्या’ ही विचारसरणी
साधी राहणी उच्च विचारसरणी
होते शरीराची शुद्धी स्नानाने
होते शरीर शुद्ध सामर्थ्यवान् भिताहाराने शाकाहाराने
होते मनाची शुद्धी दानाने
होते विद्येची शुद्धी विनयाने
होते आत्म्याची शुद्धी कर्मनाशाने
आहार-विद्यादानच सर्वश्रेष्ठ दान
जनहित कार्यच उत्तम काम
अहिंसा आहे आमुचे परमधार
अनेकांत आहे अमुचा स्वभाव धर्म

‘हे ध्येय मनि ठेवू’

हे ध्येय मनि ठेवू, भगवान आम्ही होऊ
सद्ज्ञान नित्य चिंतू, कर्तव्यनिष्ट होवू ।
होऊ धर्मनिष्ट सगळे, ना दुर्व्यसनी बगळे
करू रागद्रेष दुबळे, चाखू मोक्षाची फळे ।
चारी कथाय दुखदा, देवशास्त्र गुरु सुखदा
दर्शन बीराचे शुभदा, भेदविज्ञान ते मोक्षदा ।
होऊ धर्मनिष्ट आम्ही, नको दुर्व्यसनी आम्ही
पाळू अष्टमूलगुण आम्ही, परपरिणती सोढू आम्ही ।
ठेवू अनेकांत दृष्टी, नि स्याद्वादाची सृष्टी
देऊ स्वज्ञान पुष्टी, करू समता समानता वृष्टी ।
हे ध्येय मनि ठेवू, भगवान आम्ही होवू ॥

‘महावीर संदेश’

उजळ डोळ्यांनी, काळ्या काजवाला,
आश्रय दिला आहे,
धिक्कारले नाही

सुवासिक फुलांनी, सडलेल्या खतापासून,
सार घेतला आहे
झिडकारले नाही.

निर्मळ गंगेने, नाल्यांच्या घाण पाण्याला,
सामावून घेतले आहे
तिरस्कृत केले नाही.

महावीरांनी माणसाबरोबरच, तिर्यच नारकी देव वनस्पती
यांनाही समता समानता दिली
हिणविले नाही.

प्रत्येक पवित्र आत्म्याने, दुष्ट पापी आत्म्यांना
उन्नती करण्याचा अधिकार दिला
दमन केले नाही.

जगा आणि जगू या, दिला हा दिव्य-संदेश
दिली मजबूत लोकशाही
मते इतरांची नाकारली नाहीत.

